

го розвитку та техногенної безпеки регіонів : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (6-9 жовтня 2009 р.) - Дніпропетровськ, 2010. - С. 57-59.

2. Антонова С. Є. До питання сталого водокористування в м. Рівне / С. Є. Антонова // Екологічний менеджмент у загальній системі управління : тези доповідей Десятої щорічної Всеукраїнської наукової конференції. - Суми : СумДУ, 2010. - Ч. 1. - С. 7-10.

3. Антонова С. Є. Формування стратегії раціонального водокористування / С. Є. Антонова // Екологічні проблеми природоко-

ристування та ефективне енергозбереження : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів (27-29 квітня 2010 р.) / [редкол.: А. М. Тугай та ін.]. - К. : КНУБА, 2010. - С. 69-71.

4. Зінь Е. А. Регіональна економіка / Е. А. Зінь. - К. : ВД "Професіонал", 2007. - 528 с.

5. Тітяєв В. В. Моніторинг платежів населення за житлово-комунальні послуги / В. В. Тітяєв // Комунальне господарство міст. - 2009. - Вип. 89. - С. 253-257.

S. Antonova

ORGANIZATIONAL AND ECONOMICAL PRINCIPLES OF WATER SUPPLY OF CITY POPULATION

Basic principles of exit from the crisis of water supply sphere and stabilization its effective development are formulated in the article. The population pay potential has been investigated. A new approach to regulation of activity of plumbing-sewage enterprises has been offered. Developed ways of eliminating the debt of city population for the services of water supply.

Key words: Water supply, effective development, debt, principles, indexes, priorities.

© С. Антонова

Надійшла до редакції 28.10.2010

УДК 338.486.4

АНАЛІЗ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

РАЇСА БАЛАСОВА,

кандидат економічних наук, доцент Донецького інституту туристичного бізнесу

У статті подано характеристику туристичного ринку України, динаміку основних показників діяльності туристичної галузі у 2006-2009 рр., показано їх вплив на ефективність результатів. Запропоновано методичні засади й показники для аналізу туристичного ринку.

Ключові слова: методи, аналіз, туристичний ринок, попит, пропозиції, механізм, рівновага, ефективність, результат, показники.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції туристичних послуг та прогнози щодо їх розвитку дають можливість говорити про збереження туристичною галузю сталих позицій серед інших напрямків торгівлі послугами та серед окремих секторів національного господарства в цілому.

Стрімкий розвиток туризму в другій половині ХХ століття спонукав до відповідних змін у наукових підходах до аналізу цього напрямку діяльності. Особливістю торгівлі туристичними послугами є її нерозривний зв'язок із супутніми галузями та відповідна взаємозалежність між ними. У сучасних умовах туристичні послуги відіграють важливу роль при формуванні внутрішнього економічного простору держави. Економіко-соціальний ефект, що знаходить своє відображення у вигляді підвищення кількості валютних надходжень до бюджету країни, створенні нових робочих місць та мотивації розвитку національної системи підприємництва, відносить туристичну діяльність до групи пріоритетних напрямів державної економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан ринку туристичних послуг неодноразово досліджувалася сучасними економістами - відстежувалась динаміка його розвитку, розглядалися питання методології аналізу.

Так, М. Б. Біржаков відзначає, що "торгівля туристичними послугами як одна з галузей національного господарства почала активно розвиватися в другій половині ХХ ст. У 1990-х рр. кількість учасників міжнародного туризму перевищила 550 млн осіб, і відповідно до прогнозів експертів Всесвітньої туристичної організації до 2010 року, за умови збереження набутих за останні двадцять років середніх темпів зростання, кількість міжнародних подорожей становитиме 1020 млн, а надходження від торгівлі міжнародними туристичними послугами сягнуть рекордних 1550 млрд дол." [1, с. 15].

В аналітичному дослідженні В. Г. Антоненка підкреслюється: "Туристичний ринок почав формуватися у другій половині ХІХ ст. в епоху формування

№ 7 (107) листопад-грудень 2010 р.

світового господарства і міжнародного ринку товарів і послуг, розвитку міжнародної торгівлі, появи нових засобів транспорту" [2, с. 12].

Розглядаючи особливості світового туристичного ринку, українські науковці А. С. Філіпченко і Ф. Р. Рутроблять такий висновок: "Еволюція торгівлі міжнародними туристичними послугами спричинила ситуативну появу факторної залежності розвитку країни від стану та перспектив цієї галузі на окремому національному ринку. Створення внутрішнього конкурентного туристичного продукту стає визначальним не тільки з точки зору отримання прибутку від його експортної реалізації, але і є важливим чинником збільшення структурної привабливості країни в процесі отримання зовнішніх інвестиційних активів" [3, с. 664].

Досліджуючи чинники стимулювання попиту, Д. С. Ушаков підкреслює, що "багато виробників турпродукту відвоюють додаткову частку в глобальному попиті на послуги завдяки прискоренню обслуговування клієнтів, скорочуючи тривалість вільного часу, необхідного для придбання їх послуги. Це не тільки

збільшує максимальне завантаження і пропускну спроможність туристичного підприємства, але й привертає додаткових клієнтів, що прагнуть заощадити, передусім, свій час" [4, с. 101].

Мета статті - аналіз сучасного стану ринку туристичних послуг в Україні й методики його аналізу.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи туристичний ринок як частину спільного ринку, можна відзначити, що туристична галузь розвивається відповідно до законів попиту й пропозиції, а також механізмів ринкової рівноваги й конкурентної боротьби. Майбутній розвиток туризму залежить від можливості туристичних підприємств галузі легко відозмінювати свої послуги відповідно до потреб і запитів туристів [5, с. 274].

Необхідно відзначити, що для туристичної галузі за останні роки зберігається збільшення обсягів надаваних туристичних послуг (табл. 1).

Статтею 4 Закону України "Про туризм" від 15.09.1995 р. № 342/95-ВР, яким регулюється туристична діяльність в Україні, визначено, що організаційними формами туризму є міжнародний і внутрішній туризм.

Таблиця 1. - Діяльність підприємств сфери послуг в Україні

Показник	Обсяг реалізованих послуг, млн грн				2007 р. до 2006 р., %	2008 р. до 2007 р., %	2009 р. до 2008 р., %
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.			
Усього вироблено в Україні послуг	120910,2	157005,1	215801,3	224583,6	129,9	137,4	104,2
Послуги з організації подорожей	1219,0	1575,4	2508,9	2837,7	129,2	152,2	113,1
Частка обсягу послуг з організації подорожей у загальному обсязі послуг в Україні, %	1,00	1,00	1,16	1,26	1,10	1,49	1,09

Для поширення своїх позицій на внутрішньому ринку послуг та виходу на міжнародний туроператорам необхідно впроваджувати передові технології з надання послуг, методи управління, організації, мотивації та контролю згідно з вимогами, що постійно змінюються та посилюються.

Аналіз структури експорту-імпорту туристичних послуг за 2007-2009 рр. (табл. 2) свідчить про позитивну динаміку зростання їх обсягу й збільшення частки в загальному обсязі експортно-імпортних операцій країни. Так, за 2007 р. обсяг експорту по Україні становив 9039,8 млн дол. США, збільшився до 120,4 % по відношенню до 2006 р., або на 1533,4 млн дол. США, у тому числі обсяг витрачених коштів на подорожі становив 342,2 млн дол. США, збільшився до 125,7 %, або на 93,9 млн дол. США. Частка подорожей з експорту в загальному обсязі експорту складає 3,8 %. Обсяг імпорту за 2007 р. досяг 4980,6 млн дол. США, що свідчить про зростання до 133,6 %, або 1251,3 млн дол. США до 2006 р. Обсяг подорожей з імпорту становить 326,7 млн дол. США, що дорівнює 142 % у загальному імпорті й свідчить про зростання імпорту подорожей на 96,6 млн дол. США до 2006 р. Частка подорожей в імпорті становить 6,6 %.

Аналіз структури подорожей у послугах експорту-імпорту за 2008 р. свідчить, що обсяг експорту послуг узагалі по Україні дорівнює 11741,3 млн дол. США, а подорожей за межі України складає 492,9 млн дол. США, частка їх у загальному обсязі по Україні становить 4,2 %. Порівняно з 2007 р. обсяг послуг експорту узагалі по Україні підвищився до 144 %. Структура імпорту за 2008 р. характеризується таки-

ми даними: узагалі обсяг імпорту за 2008 р. становить 6468,0 млн дол. США, у т. ч. подорожі - 426,0 млн дол. США, частка подорожей у загальному обсязі подорожей становить 6,6 %. Порівняно з 2007 р. обсяг послуг імпорту по Україні збільшився до 129,9 %, а подорожей - до 130,4 %.

За 2009 р. визначилась тенденція зниження обсягів експорту взагалі по Україні до 9598,3 млн дол. США, зниження відбулося до 81,7 %, обсяг подорожей становить 299,2 млн дол. США, або 3,1 % у загальному обсязі послуг по Україні порівняно з 2008 р. Показники імпорту за 2009 р. характеризуються зниженням загального обсягу по Україні до 5173,5 млн дол. США, або 80,0 %, до 2008 р., у тому числі обсягу подорожей до 283,0 млн дол. США, або 66,4 %, до 2008 р., зменшенням частки подорожей до 5,5 млн дол. у загальному обсязі імпорту.

Функціонування туристичного ринку базується на конкуренції між виробниками й покупцями. Саме вони встановлюють ціни на товари й послуги. Виходячи з того, що туризм є комерційною діяльністю, а туристичні підприємства керуються мотивом отримання прибутку й недопущення збитків, можна зробити висновок, що раціональним буде проводити лише ті види турів, які приносять прибуток.

Туристичний продукт упроваджується лише тоді, коли загальний дохід від його продажу достатньо великий, щоб можна було виплатити заробітну плату, відсоток, ренту й отримати нормальний прибуток. Якщо ж розглядати макроекономічні тенденції, то наявність прибутку в туристичній галузі є свідченням позитивних змін.

Таблиця 2. - Структура експорту-імпорту послуг (подорожі) (млн дол. США) за 2007-2009 рр.

Експорт Імпорт	2006 ¹⁰	2007 ¹⁰	2008 ⁷	2009 ⁸	Відхилення 2007 до 2006 рр.		Відхилення 2008 до 2007 рр.		Відхилення 2009 до 2008 рр.	
					відносні, %	абсолютні	відносні, %	абсолютні	відносні, %	абсолютні
Експорт разом	7505,5	9038,9	11741,3	9598,3	120,4	1533,4	129,9	+2702,4	81,7	-2143
а) подорожі	248,3	342,2	492,9	299,2	125,7	41,3	144,0	+150,7	60,7	-193,7
б) частка подорожей у загальному обсязі послуг з експорту, %	3,3	3,8	4,2	3,1	115,2	0,5	110,5	0,4	73,8	-1,1
Імпорт всього	3719,3	4980,6	6468,0	5173,5	133,6	1251,3	129,9	+1487,4	80,0	-1294,5
а) подорожі	230,1	326,7	426,0	283,0	142,0	96,6	130,4	+99,3	66,4	-143,0
б) частка подорожей у загальному обсязі послуг з імпорту, %	6,2	6,6	6,6	5,5	106,5	0,4	100,0	1,0	83,3	-1,1

Проте з появою нових підприємств формується процес їх самообмеження. Так, за даними Державно-комітету по туризму і курортах, не всі ліцензіати

організували свою діяльність на ринку туристичних послуг, про що свідчать відмінності в даних між чинними й продуктивними ліцензіатами (табл. 3).

Таблиця 3. - Кількість ліцензіатів-туроператорів та турагентів в Україні за 2005-2009 рр. (одиниць)

Ліцензіати	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2006 р. до 2005 р. %	2007 р. до 2006 р. %	2008 р. до 2007 р. %	2009 р. до 2008 р. %
1. Чинні ліцензіати, разом	3670	4508	5338	6106	7322	122,8	118,4	114,4	119,9
1.1. туроператори	1302	1579	1606	1904	2146	114,3	101,7	118,6	112,7
1.2. турагенти	2288	2928	3732	4202	5176	128,0	127,4	112,6	123,2
2. Продуктивні ліцензіати, разом	2828	3052	3833	4631	4829	107,9	125,6	121,8	104,3
2.1. туроператори	1095	1246	1281	1517	1475	113,8	102,8	118,4	97,2
2.2. турагенти	1733	1806	2552	3114	3354	104,2	141,3	122,0	107,7
3. Частка фактично працюючих ліцензіатів, %	77,1	67,7	71,8	75,8	66,0	87,9	106,1	105,6	87,1
3.1. туроператори	79,2	78,9	79,7	79,7	68,7	99,6	101,0	100,0	86,2
3.2. турагенти	75,7	61,7	68,4	74,1	64,8	81,4	110,9	108,3	87,4

Протягом 2005 року чинними були 3 670 ліцензій на туристичну діяльність, із них туроператорів 1 382 та турагентів 2 288, відповідно 38 % і 62 %. У 2006 році чинними були 4 508 ліцензій на туристичну діяльність, із них туроператорів 1 579 та турагентів 2 929, відповідно 35 % і 65 %. За 2007 рік чинними були 5338 ліцензій на туристичну діяльність, із них туроператорів 1 606 та турагентів 3732, відповідно 30 % і 70 %. За 2008 р. чинними були 6106 ліцензій на туристичну діяльність, із них туроператорів 1 904 та турагентів 4 202, відповідно 31 % і 69 %. Протягом 2009 року чинними були 7 322 ліцензій на туристичну діяльність, з них туроператорів 2 146 та турагентів 5 176, відповід-

но 29 % і 71 %. За 2006-2009 рр. порівняно з попередніми роками спостерігається збільшення кількості чинних ліцензій на 22,8 %, 18,4 %, 14,4 %, 20 %.

Протягом 2005 р. туристичні послуги фактично надавали 2 828 ліцензіатів, із них: туроператорів 1 095 і турагентів 1 733, відповідно 39 % та 61 %. Отже, туристичну діяльність здійснювали лише 77,1 % ліцензіатів. У 2006 р. туристичні послуги фактично надавали 3 052 ліцензіати, із них: туроператорів 1 246 і турагентів 1 806, відповідно 41 % та 59 %, тобто туристичну діяльність здійснювали лише 67,7 % ліцензіатів. Протягом 2007 р. туристичні послуги фактично надавали 3 833 ліцензіати, із них: туроператорів 1 281 і

турагентів 552, відповідно 33 % та 67 %, фактично працювали 71,8 % ліцензіатів. За 2008 р. туристичні послуги фактично надавали 4 631 ліцензіат, із них: туроператорів 1 517 і турагентів 3114, відповідно 33 % та 67 %. Отже, у 2008 р. туристичну діяльність здійснювали 75,8 % ліцензіатів. Протягом 2009 року туристичні послуги фактично надавали 4 829 ліцензіатів, із них: туроператорів 1 475 і турагентів 3 354, відповідно 31 % та 69 %, працювали тільки 66,0 % ліцензіатів. Тобто за 2009 р. кількість непродуктивних ліцензіатів зростає.

Зі збільшенням кількості суб'єктів ринкова пропозиція їх продукту зростає по відношенню до ринкової попиту. Це знижує ринкову ціну на певний туристичний продукт до рівня, при якому економічний прибуток стає мінімальним або взагалі відсутній. Туроператори можуть реалізовувати як власний продукт, так і продукт сторонніх організацій, а турагент може реалізовувати тільки продукт туроператора. Отже, туроператор може бути як туроператором, так і тура-

гентом, а турагент є підприємством роздрібної торгівлі туристичними продуктами.

Розглянемо далі стан міжнародного туризму в Україні, оскільки саме він переважає в структурі туристичних послуг, які надаються турагентами та туроператорами України. До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм - подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм - подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни. За 2006 р. (таблиця 4) їх кількість досягла 299 тис. осіб, а рівень становить 13,6 % у загальній кількості туристів; за 2007 р. обсяг туристичного потоку дорівнював 372 тис. осіб, а частка в загальній кількості туристів 13,0 %. Кількість в'їзних (іноземних) туристів, обслугованих ліцензіатами протягом 2008 р. становить 373 тис. осіб, частка складає 12,3 %. У 2009 р. туристичний потік в'їзних туристів становив 282 тис. осіб, або 12,3 %, що менше на 24 % або на 91 тис. осіб порівняно з 2008 роком.

Таблиця 4. - Аналіз кількості туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України за 2006-2007 рр. [10]

№ з/п	Показники	2005		2006		2007		2008		2009	
		Обсяг туристичного потоку	До загального обсягу, %	Обсяг туристичного потоку	До загального обсягу, %	Обсяг туристичного потоку	До загального обсягу, %	Обсяг туристичного потоку	До загального обсягу, %	Обсяг туристичного потоку	До загального обсягу, %
1.	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, тис. осіб	1826	100,0	2206	100,0	2864	100,0	3042	100,0	2290	100,0
1.1	У тому числі: іноземні туристи, тис. осіб;	327	17,9	299	13,6	372	13,0	373	12,3	282	12,3
1.2	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон, тис. осіб	567	31,1	868	39,3	336	11,7	1282	42,1	914	39,9
1.3	внутрішні туристи, тис. осіб	932	51,0	1039	47,1	2156	75,3	1387	45,6	1094	47,8

За 2006 р. частка виїзного туризму становить 39,3 % у загальній кількості туристів, 11,7 % - за 2007 р., 42,1 % - за 2008 р. Кількість виїзних туристів, обслугованих ліцензіатами протягом 2009 року, становила 914 тис. осіб, що менше на 29 %, або на 368 тис. осіб порівняно з 2008 р.

Другим важливим видом діяльності суб'єктів туристичного ринку є внутрішній туризм - подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно мешкають на її території. Аналіз кількості внутрішніх туристів показує, що в 2006 р. їх частка становила 47,1 %, за 2007 р. спостерігається зростання цього показника до 75,3 %, за 2008 р. - 45,6 %.

Кількість внутрішніх туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності протягом 2009 р., становила 1094 тис. осіб, що менше ніж у 2008 р. на 293 тис. осіб, або на 1,1 % до загального обсягу туристів.

Ефективність туристичного ринку виявляється в розвитку туристичної та суміжних галузей, характеризується туристичним мультиплікатором як комплексним показником розвитку туристичної галузі [11]. Без-

посередньо для оцінки діяльності туристичних підприємств за методикою Державного комітету туризму і курортів Міністерства туризму і курортів України [10] використовуються такі показники: середньооблікова кількість працівників, платежі до бюджету, кількість обслугованих туристів одним ліцензіатом, продуктивність праці одного ліцензіата (таблиця 5).

Із табл. 5 бачимо, що середньооблікова кількість працівників туристичної сфери України, так само як і всі інші показники галузі, суттєво зменшилися в період 2008-2009 рр., що пов'язано зі світовою і внутрішньою економічною кризою, яка триває до сьогодні, значно загострюючи всі проблеми й протиріччя, які накопичилися в галузі.

Так само зменшилися й платежі до бюджету від суб'єктів туристичного бізнесу, та й кількість самих цих суб'єктів скоротилася. У результаті податкове навантаження на одного ліцензіата суттєво збільшилося в 2009 році порівняно з 2008 роком (рядок 3 таблиці 5). У декілька разів скоротилася за 2009 р. кількість туристів, які були відправлені в подорож одним туроператором чи турагентом.

Таблиця 5. - Аналіз основних показників ліцензіатів за 2006-2009 рр. [10]

№ з/п	Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2006 до 2005 рр., відхилення		2007 до 2006 рр., відхилення		2008 до 2007 рр., відхилення		2009 до 2008 рр., відхилення	
							%	абсолютні	%	абсолютні	%	абсолютні	%	абсолютні
1.	Середньооблікова кількість працівників, тис. осіб	21,0	21,7	22,7	23,6	22,8	103,3	0,7	104,5	976	104,0	0,9	96,6	-0,8
2.	Платежі до бюджету, млн грн	112,9	131,3	174,1	208,1	196,5	116,3	18,4	132,6	42,8	119,5	32,0	95,3	-9,6
3.	Платежі до бюджету на одного ліцензіата, тис. грн	40,0	43,0	45,4	34,0	40,7	107,5	3,0	105,6	2,4	74,9	-11,4	119,7	6,7
4.	Кількість туристів, обслужених одним ліцензіатом, осіб	646	723	747	1067	797	111,9	77,0	103,3	24	142,8	320	74,7	-270
5.	Продуктивність праці одного ліцензіата, млн грн	1,0	1,2	1,66	1,7	1,9	120,0	0,2	138,3	0,46	122,0	0,04	111,8	0,2

Попри це, високий ступінь мобільності туристичного бізнесу, швидкість переорієнтації туристичних напрямів, динамічність і гнучкість у загальній структурі національної економіки України дають підстави для сподівання про швидке відновлення галузі та її перспективний розвиток на ринку послуг України.

Висновки

Тенденції туристичного ринку свідчать про розвиток використання туристичних, фінансових, трудових та підприємницьких ресурсів упродовж певного періоду часу для створення й реалізації таких об'ємів туристичних послуг, які можуть відповідати національним і зарубіжним вимогам і знайти попит у споживачів. Аналіз таких змін пропонується проводити за алгоритмом, наведеним у цьому дослідженні, за показниками, установленними Державним комітетом статистики України й відображеними у формах статистичних спостережень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Биржаков М. Б. Введение в туризм / М. Б. Биржаков. - [8-е изд., перераб. и доп.]. - СПб. : Невский фонд : Изд. дом "Герда", 2006. - 512 с.
2. Антоненко В. Г. Місце міжнародного туризму у взаємодії і

взаємозбагаченні культур / В. Г. Антоненко // Туризм у XXI столітті. - К. : Знання України, 2003. - 559 с.

3. Філіпенко А. С. Міжнародна торгівля та інвестиції / А. С. Філіпенко, Ф. Р. Рут. - К. : Основи, 1998. - 743 с.

4. Ушаков Д. С. Экономика туристской отрасли / Д. С. Ушаков. - Ростов н/Д. : МарТ, 2010. - 446 с.

5. Балашова Р. І. Розвиток туристичного підприємства: теорія та практика : [монографія] / Р. І. Балашова. - Донецьк : Вебер, 2009. - 343 с.

6. Регіони України 2007 : стат. зб. / [за ред. О. Г. Осауленка]. - К. : Консультант, 2007. - Ч. 2. - 823 с.

7. Статистичний щорічник України за 2008 р. / [за ред. О. Г. Осауленка]. - К. : Консультант, 2009. - 495 с.

8. Україна в цифрах 2009 : стат. зб. / [за ред. О. Г. Осауленка]. - К. : Консультант, 2010. - 510 с.

9. Балашова Р. І. Розвиток методів і напрямів підвищення ефективності туристичної діяльності / Р. І. Балашова // Вісник Полтавського національного університету споживчої кооперації України. - 2010. - № 1. - С. 116-122.

10. Держ. служба України по туризму і курортах. Статистика / Аналітична довідка про роботу туроператорів та турагентів [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua>.

11. Дубенюк Я. А. Туристичний мультиплікатор як комплексний показник розвитку туристичної галузі / Я. А. Дубенюк // Регіональні проблеми розвитку туризму та рекреації : зб наук пр. / НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. - 2005. - С. 61-69.

R. Balashova

ANALYSIS OF TOURIST MARKET OF UKRAINE

Description of tourist market of Ukraine, dynamics of basic performance of tourist industry indicators, is given in the article, their influence is rotined on efficiency of results. Methodical principles and indexes are offered for a tourist market analysis.

Key words: methods, analysis, tourist market, demand, suggestions, mechanism, equilibrium, efficiency, result, indexes.

© Р. Балашова

Надійшла до редакції 15.11.2010

№ 7 (107) листопад-грудень 2010 р.